

ЕКСПРЕСИВНА МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ

У статті розглядається механізм функціонування експресивної метафори як засобу формування лексичного значення неологізму. На матеріалі англійських інновацій встановлено основні особливості метафоричного перенесення значення у процесі породження англійського неологізму.

Ключові слова: неологізм, метафора, експресивна метафора, неологія, лексичне значення.

В статье рассматривается механизм функционирования экспрессивной метафоры как средства формирования лексического значения неологизма. На материале английских инноваций установлены основные особенности метафорического переноса значения в процессе порождения нового слова.

Ключевые слова: неологизм, метафора, экспрессивная метафора, неология, лексическое значение.

The article considers the mechanism of functioning of expressive metaphor as a means of formation of lexical meaning of a neologism. The basic peculiarities of a metaphorical transference of meaning in the process of a new word genesis.

Key words: neologism, metaphor, expressive metaphor, neology, lexical meaning.

Постановка проблеми. Експресивна метафора пов'язана з експресивною функцією мови [5]. Оцінно-образне переосмислення вносить в процес метафоризації суб'єктивний чинник, який в номінативно-когнітивній метафорі зведений до мінімуму, а в експресивній метафорі саме заради його експлікації і здійснюється метафоричний перенесення [7; 10]. Експресивна метафора апелює до почуттів людини, викликає певні емоції та переживання, знаходить відгук в її душі і, таким чином, створює експресивний ефект. Експресивні одиниці будь-якої мови служать для передачі емоцій, відношення, оцінки, думки мовця про предмети, явища, ознаки чи особу. Експресивні лексичні одиниці становлять значну частину в загальній системі експресивних засобів. Експресивний ефект виникає в результаті взаємодії декількох семантичних складників: денотативних, конотативних сем та образності [1; 2]. В механізм творення експресивності лексем та лексико-семантичних варіантів залучаються денотативні семи, які відображають параметричні ознаки явищ та об'єктів, тобто характеризуються величиною, розміром, інтенсивністю чи іншими параметрами і, як правило, отримують нормативно-соціальну оцінку (колективну чи індивідуальну) з боку мовця [3, с.157; 4]. Як вважає Н.В.Чернікова, експресивна метафора отримує стилістичний статус, тобто здатність вказувати на приналежність семантичної новації до певного функціонального стилю [6, с.84].

Мета дослідження полягає у виявленні механізму функціонування експресивної метафори у процесі формування семантичного складника англійських інновацій.

Матеріал дослідження. Англійські неологізми (763 лексичні одиниці), дібрані із англомовних публіцистичних джерел (28 газет та журналів, 2368 текстових фрагментів), які містить електронна бібліотека QUESTIA [8], слугували матеріалом для проведеного дослідження.

Виклад основних результатів дослідження. Спостереження свідчать, що експресивний тип метафоричного значення переважає в публіцистичному та розмовному стилях, а також притаманний жаргонному мовленню. Наприклад, досить влучне та експресивне дієслово „to rip”, яке вживається в розмовному стилі, особливо в Північній Америці, в переносному значенні „суворо критикувати когось” або „нападати словесно” викликає певне суб'єктивне розуміння стану людини та власне трактування її вчинку: “Quisenberry might have been inclined to complain about his teammates' goofs, but he said I won't rip my teammates” (“Globe and Mail” 10 Oct. 2005, section C, p.2).

При формуванні нового лексико-семантичного варіанту виразу „marzipan layer”, який використовується в жаргоні адміністраторів британської фондової біржі, в основі метафоричного перенесення лежить потенціальна сема „ієрархія впливу”, яка відсутня в початковому значенні “a range of coverings or embellishments”. Відбувається актуалізація потенціальної семи, яка в новому значенні замінює всі диференційні семи початкового значення і стає домінантою значення даного виразу „the stock broking executives ranking immediately below the partners in a firm”. Одночасно зі змінами в денотативному значенні відбуваються зміни і в конотативному аспекті значення. За рахунок подальшого розширення значення, вираз набуває нової семантичної характеристики „people deemed to rank just below the highest echelon of a community”: “Britain's “Marzipan layer” already spend far more of their disposable income on housing and education than their German and French peers” (“Sunday Telegraph” 29 Mar.2012, p.4).

Багатство та безмежна можливість асоціативного мислення людини створюють образні метафоричні значення, зіставляючи різні за своєю суттю предмети та явища. У результаті одне явище протиставляється іншому з неодмінною оцінкою обох, де, зазначимо, що зіставлення за своєю суттю є оцінювальним [9, с.36]. При цьому, експресивні метафори перш за все виникають в результаті актуалізації конотативних компонентів значень. Наприклад, на основі конотативних ознак сформувалося нове значення у лексемі „*ecstasy*”, яке асоціюється з чимось захоплюючим, що може викликати незвичайні відчуття та стан загального благополуччя і піднесеного настрою. Саме такий ефект можна отримати від вживання галюциногенного наркотику, назві якому і відповідає нове значення даної лексеми: „*The drug, herbal Ecstasy, is being distributed at house parties and raves, and induces a state similar to ecstasy. It consists of a combination of 10 herbal stimulants which pharmacists say cause dehydration and put strain on the heart and kidneys*” (“Independent” 26 Mar.2005, p.4).

Прикметник „*wired*”, який часто зустрічається в сленгу, за допомогою конотативних ознак імплікує стан нервового збудження людини, її занепокоєння та напруження. Розширене значення даного прикметника образно асоціюється з відчуттям перебування під струмом в одному і тому ж самому напруженому положенні: „*He was tense and wired on game days, and he rarely ate a full meal before a game, although before night games he would eat a little bit*” (“Globe and Mail” 2004, p. 7).

Іншим прикладом серед сленгізмів, утвореним у такий же спосіб є прикметник „*sorted*”, який в переносному значенні набуває нової ознаки, вказуючи, що людина вважається добре організованою чи контрольованою, повністю готовою взятися за будь-яку справу, добре спорядженою: „*If he's a waster then get yourself out of there and get a life/ If he's sorted then take a leaf out of his book and "chill out"*” (“Independent” 9 Mar.2005, p.23).

Внаслідок актуалізації певних конотативних ознак, які містить в собі вираз „*inner child*” сформувалося нове значення лексеми „*child*”, яке позначає людське начало, справжнє внутрішнє „Я” людини, яке в нашій уяві образно асоціюється з чимось чистим, правдивим, безгрішним і невинним, як душа маленької дитини, яка ще не усвідомлює своїх дій: „*Spend an Holistic, Healing, Restorative weekend at our inaugural residential workshop including learning the Sacral Breath of our joyful inner child*” (“Sunday Telegraph” 2004, p.6).

Дієслово „*to cherry-pick*” в процесі метафоричної трансформації завдяки асоціативним оцінним характеристикам першого структурного компоненту розвинуло нове семантичне значення лексичної одиниці „*to pick out for oneself the best and most desirable items*”. З розвитком різноманітних компаній та підприємств відбулося розширення значення слова „*to select favourable figures and statistics in order to present biased data*”: „*Odious though it is to cherrypick in such splendid work, a couple deserve special mention*” (“Guardian” June 2005, p.14).

Часто образність супроводжується емоціональними оцінками, які в семантичній структурі експресивного слова виявляються взаємопов'язаними, оскільки пов'язаними можуть бути характеристики особи, предмету чи явища і відношення до нього людини на екстралінгвістичному рівні. На основі тісного взаємозв'язку образного та емоційно-оцінного компонентів формуються нові значення у лексем: „*vanilla*” (щось просте, звичне, стандартне, без прикрас; як правило, мова йде про комп'ютерні системи чи програмне забезпечення), „*all signing, all dancing*” (щось бажане і приємне, що навіює приємні відчуття, багатообіцяюче), „*good news*” (людина чи предмет, який поширює хороші новини), „*item*” (щаслива, закохана романтична пара) та інші. Наведені семантичні новації об'єднані позитивною емоціональною оцінкою, яка не просто вводить лексеми в сферу дії оціночної шкали, але й емоційно впливає на людину за рахунок збереження живого образно-оціночного комплексу, який лежить в основі метафоричного переносу. Фокусування на певному семантичному аспекті слугує оцінній характеристиці поняття, а на думку К.Сорніга, ще й спонукає реципієнта приєднатись до тієї оцінки [9, с.36].

В семантичних новаціях також реалізується негативна емоційна оцінка. У процесі дослідження знаходимо численні приклади негативно маркованих в оцінному плані новацій, таких як: „*beast*” (брутальна, жорстока людина), „*bad hair day*” (день, в який все складається навпаки, ситуація виходить з-під контролю і людині не щастить), „*clear blue water*” (ідеологічна прогалина між метою та прагненням двох політичних партій), „*gridlock*” (безвихідна ситуація), „*black information*” (інформація, яка міститься в банківських та кредитних установах про людей, яким, через несплату боргів, не надається кредит) та інші.

Найбільш чітко позитивний чи негативний оцінний компонент відчувається в мовленнєвому контексті:

„*In its „vanilla” form, Auto CAD does enable the generation of a limited range of surface entities*” („CAD User” Apr. 2004, p.23).

„This man is good news. I haven't read his book but I most certainly will” („Bookseller” 1 Jan.2013, p.32).

„I regard our relationship – our special relationship – as over, Xavier. We've stagnated as an item in both gossip-column and personal-growth terms” („Richmond Times-Dispatch” 2002, p.279).

„On a „bad hair day” when you just know that you look terrible and you think that everyone else notices it as well” („Independent” 13 Aug.2006, section 2, p.26).

„If Congress reverts to demagoguery and „sound-bite” politics, the debate could degenerate into gridlock” („Richmond Times-Dispatch” 23 Aug.2005, section B, p.5).

„Banks and building societies have hitherto resisted providing „white information” to the agencies, restricting themselves to defaults-so-called „black information”. But some banks have started to pass on „white information” to their credit card operations” („Guardian” 19 Mar.2004, p.26).

Сема інтенсивності, яка відображає міру явища, є найбільш значущою в багатьох метафоричних утвореннях. При цьому інтенсивність виступає як компонент експресивності тільки в тих випадках, коли відображається через призму сприйняття її суб'єктом, співвідноситься з його уявленнями, його баченням даного явища, з його емоційним відношенням і оцінкою об'єкта, який ним сприймається. Тому в семантиці експресивного слова компонент інтенсивності певним чином пов'язаний з емоційною оцінкою та образністю. Наприклад: „After the first death the coroner *slaughtered* us. He likened us to a mafia operation and said that we were openly selling drugs” („Newsweek” May 2005, p.86).

Таким чином, метафоризацію в цьому плані можна розглядати як інструмент при оцінці автором ситуативної реальності, оскільки експресивні засоби, до яких він вдається, проходять оцінно-конотативний процес, а також як засіб впливу на інтерпретацію аудиторією тієї самої ситуації [30, с.41].

Слід зазначити, що особливістю семантичних новацій експресивного типу є поступова втрата ними експресивного значення. Мовленнєва частотність слів, їх лексикографічна означеність призводить до стирання яскравої образності, втрати новизни, незвичності порівняння, яке лежить в основі метафоричного переносу [40, с.86]. В цьому випадку оцінно-образне значення в лексичних одиницях зміщується на другий план, а номінативна функція стає пріоритетною. Дана тенденція, на нашу думку, вже характерна для таких метафоричних значень, як „grey economy” (тіньова економіка), „gesture politics” (політика жесту), „hot button” (болюче питання), „smoke and mirrors” (порожні обіцянки) та інші. Очевидно, можна припустити, що стирання образності та втрата експресивності є невід'ємною рисою всіх експресивних новоутворень.

Кількісне зіставлення номінативно-когнітивних та експресивних метафор у сучасній неології свідчить про значну перевагу останніх, оскільки за нашими підрахунками приблизно 70% семантичних неологізмів містять в собі емоційно-експресивне забарвлення, в той час як лише біля 30% новоутворень виконують номінативно-когнітивну функцію.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Експресивно-оцінний характер метафоричного перенесення, який лежить у номінації нових понять та уявлень є важливим засобом утворення лексичних інновацій, оскільки окрім власне номінативної, називної функції вони мають і певне прагматичне навантаження. Перспективним, на наш погляд, видається дослідження оцінно-експресивних складників значення неологізму у кореляції до відповідних сфер людської діяльності.

Список використаної літератури

1. Бялик В. Д. Епістемологія лексичного квантора : [монографія] / В. Д. Бялик. — Чернівці : Золоті литаври, 2012. — 420 с.
2. Бялик В.Д. Семантичі неологізми в англійській мові: Типи семантичних змін / В. Д. Бялик. // Наук. вісн. Черн. ун-ту. – Чернівці, 2000. – Вип. 98. Герм. філологія. – С. 62-65.
3. Теля В.Н. и др. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности. – М., 1991. – 243 с.
4. Теля В.Н. Языковая номинация. Виды наименований. | В.Н. Теля – М.: Наука, 1977. – 358 с.
5. Теория метафоры / Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – М.: Прогресс, 1990. – 512 с.
6. Черникова Н.В. Метафора и метонимия в аспекте современной неологии // Филол. науки. – 2001. – №1-2. – С. 82-90.
7. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor and Thought. – Cambridge, 1993. – 308 p.
8. Questia E-library [Electronic resource] / Access mode: <http://www.questia.com>.

9. Sornig K. Lexical Innovation. Amsterdam: John Benjamins B.V., 1981. – 117p.

10. The Contemporary Theory of Metaphor [Electronic resource] / Access mode:
http://www.ac.edu/market/semiotic/k_of_methm